

МАТЕРІЯЛИ ДО ҐОТСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ.

(З приводу праці Йозефа Костржевського «Kurhany i kregi kamienne w Odrach, w pow. Chojnickim na Pomorzu» Poznań. Рік видання не зазначений).

Петро Курінний.

В цій невеликій брошуарі автор у стислому нарисі дає наслідки своєї роботи коло дослідження кількох пам'яток з перед історії Надбалтики: дослідження трьох окремих кам'яних могил з кам'яними брилами у центрах та кам'яними колами навколо, чотирьох кам'яних кіл, що було поруч тих попередніх могил і, як виявили досліди, мали з ними певний зв'язок.

Хоч територія, що її досліджував автор, лежить в пос. Обрах Хойницького повіту на Помор'ї, себто далеко поза Україною, однака здобутки дослідження з погляду методологічного і з класифікаційного мають велике значення для українських передісторичних студій. Вони почасті побіжно зачіпають кілька наших передісторичних проблем і допомагають їх висвітлити.

Це проблема могил з кам'яними колами, кам'яними купами та мегалітичними осередками, зв'язків між похованнями через спалення, або покладання в слов'янських землях та, нарешті, проблема визначення ґотського похоронного звичаю, датованого II ст. перед н. е. Кожне слово, кожний факт з-поміж цих темних питань особливо цінні, надто коли їх інтерпретує досвідчена людина, додержуючи методів сучасної науки.

Josef Kostrzewski саме й належить до таких пильних дослідників; спостереженням його можна вірити, до них треба прислухатися. От що розповідає автор про інтересні для нас пам'ятки.

Над півднівим берегом р. Чорної Води в лісництві Одри заховалося до нашого часу кільканадцять кам'яних кіл, а навколо їх розкинулося кілька могил із кам'яними насипами, що оточені також кам'яними колами. В цих могилах року 1874 провадив розкопи ґданський археолог А. Лісауер, способом розкопування центральної частини кількох кам'яних кіл, почасти порушивши каміння в самих колах. На схід від централь-

них каменів натралив Лісауер на ями, наповнені вугіллям дубовим та паленими кістками без слідів «попельниці»—урні з останками від спаленого трупа. Поза тим дослідив Лісауер оточення кількох трилітів (центральних на могилах каменів), де виявив ямне поховання в урні з паленими кістками. Коло одної з «попельниць» знайдено недокінчену кам'яну стрілку. На підставі цієї неолітичної стрілки та кількох західок неолітичних знайдених поза колами, Лісауер припускає, що кола належать до кам'яної доби. Це визначення прийняли Гершфельд, Косіна та Козловський. Після Лісауера тут провадили аматорські дослідження вчитель гімназіяльний Семрав, а потім п. Стефан, що навіть склав теорію про те, що каміння Одровецьке—то передісторичний календар. Теорія п. Стефана була цілком фантастична, отож музей Велькопольський почав досліджувати Одровецькі кола. Дослідження провадив Kostrzewski. Це дало змогу зачепити ті передісторичні проблеми, що ми їх відзначили вище. Розкопано 3 могили та 4 кола кам'яні. І кам'яні кола, і з могили виявили залишки римської доби та часу перших віків н. е. і не дали жодних залишків кам'яної доби. Це дає змогу їх певно датувати і, спираючися на них, зробити певні висновки і для наших пам'яток.

Який вигляд мали інтересні для нас пам'ятки Одра попервах? Досконалі, прекрасно проведені дослідження Kostrzewskiego дали вичерпливу відповідь на це питання. Він розкопав могили—зняв їх цілком, зробив добре фото, що є у книзі, пам'ятка цілком перед нами, вивчена морфологічно.

Могила № 9 дає таку конструкцію пам'яток цього типу. На рівні давнього ґрунту викопали ґрутову яму в формі ванни (3,75 мтр. × 1,95 мтр.), завглибшки 1,75 мтр. На дно її, на дерев'яній дощці, поклали жінку, у бронзових оздобах та вбранині, а потім прикрили її теж дошкою. Гробову яму засипали і на рівні поверхні над нею накидали могилку з каменю, заввишки щось із 1,5 мтр., діаметром 10,50—10,90 мтр. Насип із каменю засипали землею, на вершечку його поклали кам'яного дикунка, а основу оточили навколо кам'яним колом.

На похованому знайдено браслетів бронзових—2, срібних фібул, оздоблених філігранню—2, запона-фібула інша—1, намистини, оздоба з золота, клямри срібні від нашийника, пряжка бронзова з частками паска шкіряного і 12 клямрами, оковка кінцівки паса, гачок, кільце дротяне.

Оковки паса свідчать, що покійницю поховано в двох шатах: на оковках бо залишилися залишки двох сортів матерії. Під кістяком і над ним знайдено залишки соснових дошок. (2 см.).

Могила № 22. Коли взялися зпочатку досліджувати, мала ознаки хижакього розкопування. Конструкція могили ціл-

ком відповідає конструкції могили № 9. На рівні давнього ґрунту викопано ґрутову яму (тепер зруйнована). Над нею з трьох шарів каміння складено могилу, діаметром $10,05 \times 10,50$ см. Височінь 40 см. Насип оточено на віддалі 60 — 77 см. колом қаміння в один рядок. У насипу—роздрізені останки якогось поховання, як гадає Kostrzewski—впускного.

Могила № 3. Могила має конструкцію подібну до могил № 9 та 22. На рівні давнього ґрунту—ґрутова яма. В ній останки поховання, випростаного головою на північ, оздобленого бронзовим пряжкою. Ґрутову яму прикрито камінням. Коло неї—ямка з вуглинами та черепками навколо. Могила вся завалена камінням на височінь 1,55 м., при діаметрі $18,80 \times 19,90$ мт., прикрита шаром землі (15 см) та оточена кам'яним колом.

Перед тим, як насыпали могилу, після поховання впущенням було поховання спаленням. Від першого залишилися череп'я посуду, вугілля, бронзовий стоп; від другого—розбита урна, палені кістки, вугілля та два бронзові вироби: кінцівка паса і фрагмент бронзової фібули. Над впускними похованнями поставлено кам'яні кругляки, по одному над кожним.

Навколо могил розкопано також кілька кам'яних кіл, себто просторів оточених камінням, розкладеним на взір кіл (II, III, VIII, X).

Структуру вони мають, як виявилося, цілком відповідну до сусідніх могил; всередині кіл знайдено поховання ямне, камінням закладене, кістяк випростано головою на північ, і тут таки різні речі: пряжки, паски, залишки матерії та конструктивне кам'яне бруковане прикриття.

Kostrzewski контрольно дослідив кілька кіл з каменю, що їх розкопав Лісауер, де той знаходив поховання тіlopальні. Розкопи ці виявили неуважність попередніх досліджень.

Підсумовуючи наслідки дослідження автор датує поховання 150—200 роком нашої ери для поховань ямних, ґрутових та III сторіччям для поховань тіlopальних.

Поховання ямні автор приписує Ґотам, поховання паленням—слов'янам, попередникам поморян, що використали Ґотські могили, коли ті відійшли в чорноморські степи.

Могили й кам'яні кола після розкопів приведено до того вигляду, що вони мали перед дослідом.

Могили, подібні до досліджених, відомі також з Dybrzna (Dobrin) (I ст. н. е.), пов. Злотівського, s. Dranska (Dranzig) (III ст. н. е.), повіту Драмбургського та на помор'ї німецькому. Кола трапляються на помор'ї німецькому на Mazurach в околицях Млави і Новгородка.

Прегарний метод польового дослідження (повне конструктивне розкриття пам'ятки), чудова документація дослідження

(чітке фотографування, що документує цілком рисунок), чітка й виразна публікація, пістет до пам'ятки і заходи до її реконструкції після дослідів роблять цю роботу зразковою для польових дослідників і тому прикро не бачити в ній деяких засобів, що мали б її зробити бездоганною. В публікації бракує: хоч би примітивного пляну місцевості (топографічного), ситуації пам'ятки, матеріалів до стратиграфії, а особливо шкода, що не подано матеріялу до визначення старого, передісторичного рівня, бо це могло б сприяти розв'язанню проблем четвертинної стратиграфії пам'яток передісторії. Автор дослідів не користується з сітки, а це безперечно повинно було відбитися на пильності стратиграфічних спостережень, утруднюючи в промірах координат, тощо, перешкоджаючи витримати принцип єдиного зりзу (мал. 2) належної його чистоти. Не почувається, що дослідник користувався з сита (адже й сам автор закидає попередникам, що вони проминули речі) та, нарешті, непримінно вражає неприбрана земля в розкопі; це зменшує позитивне значення цієї зразкової роботи, що становить безперечний здобуток археологічної польової техніки останніх років.

Автор цілком спромігся відділити себе від фактів, сбережно поставити певні проблеми, зв'язані з матеріалом. Всі ці проблеми безпосередньо стосуються до України і тому заслуговують на найуважніший перегляд.

Перший висновок авторів: могили Одра, викладені з каменю і обкладені колами з заокругленого (валунного) каміння—належать не до неоліту (Лісауер,) а до II сторіччя нашої ери. Цей висновок треба прийняти, як цінний коректив до наших уявлень про Помор'я і навіть про Україну, але треба твердо пам'ятати, що в нас на Україні кам'яні кільця навколо могил властиві і усатівським корченикам і корченикам з мальовоаною керамікою (Серезлієвка, Паркани, Кириківка, тощо). Окремі брили, іноді навіть дикарю—і могилам греко-римським (тесані плити Ольвії) і слов'янам (Ягнятин тощо). На сході Європи, себто поза межами поширення ґотів—вони характеризують слов'янські і чудські сопки—трапляються в Фінляндії, на Ловаті (IX ст.), в околицях Пскова, Гдова (XI ст. XIII—XIV) Новгородськ. губ. в Ковенській губ., Сибіру. На заході Європи вони є у Франції, на Британських островах, у Швеції і Данії тощо. Трапляються вони також і в передній Азії (Персії). Отже висновок, що могили з кам'яними колами належать до кам'яних знахідок тільки перед римського часу—не відповідає наявним фактам. Українським археологам треба взяти на увагу, що деякі поховання з каменю належать і до римськ. часу.

Інтересне і друге твердження автора про те, що поховання ямного типу під щитуватим прикриттям, оточені кам'яним ко-

лом, є поховання готів. Належать вони до I—III в. н. е. на Одрі. Тип готських поховань добре досліджено в Криму. За цими дослідженнями, їхні поховання не мають надгрунтового відзначення, вони ямного типу, покладені випростано головою на північ, півн. сх., півн. захід. Є колективні поховання і в камерах. При похованнях трапляються сліди дощок та речі подібні до знайдених на Одрі. Час бо близький і джерело впливів спільне. Отже немає зевнішніх перешкод (коли обминути те, що немає антропологічних порівнянь), щоб визнати такий тип поховань за готський.

А коли так, то треба перевірити і пояснити, чому не відповідає надгрунтове відзначення могил Криму подібним могилам Одру.

Для українських археологів публікація Kostrzewskiego має бути за стимул шукати далі слідів перебування готів у наших краях і поширення їхніх впливів на нашу людність доби полів похоронних урн.

Нарешті, датування пам'яток впускних урнових поховань можна вважати за доведене.

Такий загалом зміст цінної розвідки Kostrzewskiego, що закладає міцну підвальну до дальшої інтерпретації матеріялів, які висвітлюють готську проблему на Помор'ї та можливо і на Україні.
